

O życiu i działalności naukowej Eugeniej Piaseckiej-Zeylandowej¹

About Eugenia Piasecka-Zeylandowa, her life and investigation

Henryk Siciński

Ostrów Wielkopolski

Streszczenie: Artykuł przedstawia życie i działalność badawczą Eugeniej Piaseckiej-Zeylandowej, wybitnej znawczyni problematyki prątką gruźlicy, docent Uniwersytetu Poznańskiego. Dla historii medycyny szczególną wartość mają informacje o jej ostatnich latach życia.

Abstract: The article describes Eugenia Piasecka-Zeylandowa, her life and research on the tubercle bacillus. Piasecka-Zeylandowa, reader of Poznan University, was an outstanding expert of issues of tuberculosis and BCG vaccination. This article provides information on her last years.

Słowa kluczowe: Eugenia Piasecka-Zeylandowa, gruźlica

Keywords: Eugenia Piasecka-Zeylandowa, tuberculosis

Dzieciństwo i młodość

Eugenia Jadwiga Piasecka-Zeylanowa urodziła się 25 lutego 1899 r. w Krakowie. Była córką Eugeniusza Piaseckiego (ur. w 1872 r. we Lwowie), późniejszego profesora Uniwersytetu Poznańskiego, twórcy Studium Wychowania Fizycznego przy Wydziale Lekarskim UP² oraz Gizeli Marii Szelińskiej (ur. w 1877 r. w Krakowie) pochodzącej

¹ Artykuł stanowi recenzowaną wersję wystąpienia podczas Konferencji Naukowej „Gruźlica – dawne doświadczenia, obecne osiągnięcia i zagrożenia” – Obrak/Wolsztyna 19 maja 2018 r.

² Prof. Eugeniusz Witold Piasecki był synem nauczyciela gimnastyki Wenantego Piaseckiego – twórcy towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie, które było zaczątkiem organizacji paramilitarnych u progu rodzącej się niepodległości. E. Piasecki po ukończeniu studiów medycznych na UJ powrócił do Lwowa, gdzie zorganizował przy IV Gimnazjum Klub Gimnastyczno-Sportowy, który przekształcił się w 1907 r. w klub sportowy Pogoń Lwów. Od 1909 r. wykladał teorię wychowania fizycznego i higieny szkolnej na stanowisku docenta Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Wśród wielu aktywności społecznych był też harcmistrzem Rzeczypospolitej i współtwórcą Karpackiego Towarzystwa Narciarzy. W 1919 r. został profesorem tworzącego się Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie zorganizował Katedrę Teorii Wychowania Fizycznego (w 1919 r.) oraz Studium Wychowania Fizycznego przy Wydziale Lekarskim UP. Opublikował jako pierwszy w świecie prace na temat gimnastyki niemowląt. Był ekspertem Ligii Narodów. Zmarł 17 lipca 1947 r. pod Cieplicami, pochowany jest na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu. (wg noty w Wikipedii wraz z przypisami i bibliografią).

ze znanej i rozległej rodziny żydowskiej Silberfeld-Krasnik³. Eugenia była najstarszą z pięciorga rodzeństwa, rok młodszy brat Stanisław był w okresie międzywojennym założycielem tygodnika literacko-artystycznego „Prosto z Mostu”⁴.

Eugenia Piasecka-Zeylandowa po kilku latach nauki w gimnazjum we Lwowie kontynuowała ją od 1914 r. w Zakopanem, kończąc w 1917 r. maturą. Rozpoczęła studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, a w latach 1918-1919 pracowała w laboratorium chemiczno-bakteriologicznym Szpitala Czerwonego Krzyża w Zakopanem. W 1919 r. zapisała się na studia chemiczne (Wydział Lekarski jeszcze nie powstał) na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie jej ojciec objął Katedrę Teorii Wychowania Fizycznego i Higieny Szkolnej. W 1920 r. podczas wojny polsko-bolszewickiej przez 4 miesiące pracowała jako siostra Czerwonego Krzyża w pociągu sanitarnym.

Studia medyczne rozpoczęte na UJ, od 1921 r. kontynuowała na UP kończąc je w 1924 r. jako doktor wszech nauk lekarskich. Podczas studiów była demonstratorką przy Katedrze Chemii Fizycznej, a pod ich koniec zajmowała stanowisko zastępcy młodszego asystenta w Zakładzie Anatomii Patologicznej UP. Po studiach rozpoczęła pracę w Zakładzie Mikrobiologii Lekarskiej UP na stanowisku asystentki, a następnie od 1925 r. adiunkta.

16 czerwca 1926 r. w kościele p.w. Matki Boskiej Bolesnej na poznańskim Łazarzu zawarła ślub z doktorem Januszem Zeylandem, z którym już od dłuższego czasu współpracowała w Zakładzie Mikrobiologii Lekarskiej⁵. Zamieszkali przy ul. Ratajczaka 11 (dziś numer 26) w podwórzu⁶.

Wraz z mężem wyjechała do Paryża, gdzie spędziła kilka tygodni w pracowni prof. Jana Danysza i prof. Alberta Calmette w Instytucie Pasteura, poznając francuskie metody pracy mikrobiologicznej. Pod koniec pobytu Zeylanowie otrzymali w darze

³ Rodzina Silberfeld-Krasnik z krakowskiego Kazimierza datująca swoich protoplastów od drugiej połowy 18 wieku (Wikipedia.pl).

⁴ Stanisław Piasecki był rok młodszym bratem Eugenii, urodzony we Lwowie w 1900 r. brał udział w walkach o Lwów w 1918-19 r. a rok później w wojnie polsko-bolszewickiej. Studiował we Lwowie architekturę a następnie w Poznaniu – prawo. Był członkiem Związku Akademickiego Młodzież Wszechpolska. Był założycielem w 1935 r. tygodnika literacko-artystycznego o wyraźnie narodowym profilu, z którym współpracowali: Karol Irzykowski, Zofia Kossak, Kazimiera Iłhakowiczówna, ale również: Witold Gombrowicz, Maria Pawlikowska-Jasnorzevska, Józef Czechowicz, Jerzy Andrzejewski i Konstanty Ildefons Gałczyński. Na kilka lat przed wojną tygodnik stał się wyraźnie propagatorem idei antysemitycznych. Po ochotniczym udziale w kampanii wrześniowej Stanisław Piasecki włączył się w Warszawie do konspiracji Stronnictwa Narodowego, współredagował podziemne pismo „Walka” czerpiąc fundusze z prowadzonej restauracji „Arkadia” mieszczącej się w gmachu Filharmonii Narodowej. Żoną Stanisława Piaseckiego była córka gen. Antoniego Religioniego, śpiewaczka operowa. W grudniu 1940 r. został aresztowany, osadzony na Pawiaku i po brutalnym śledztwie rozstrzelany 12 czerwca w Palmirach w Puszczy Kampinoskiej. Wg noty zawartej w Wikipedii. Zachował się odpis świadectwa ślubu Piaseckich (kopia w posiadaniu autora).

⁵ Archiwum Szpitala Kubalonka w Istebnej (dalej: ASK), Akta personalne E. Piaseckiej-Zeylandowej, Własnoręcznie podpisane curriculum vitae E. Piaseckiej-Zeylandowej z 15 sierpnia 1946 r. (kopia w posiadaniu autora).

⁶ *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów i skład na rok akademicki 1932/33*, Poznań 1932, s. 150.

od Calmette niechorobotwórczy szczep prątków gruźlicy, znany jako Bacille Calmette-Guérin (BCG) i używany do produkcji szczepionki⁷.

Badania nad gruźlicą

Otrzymaany w Paryżu szczep bakterii pozwolił Zeylandom na badanie szczepionki BCG i zorganizowanie w 1928 roku w Poznaniu pierwszego w Polsce punktu szczepień przeciwgruźliczych. W tym samym roku Piasecka-Zeylandowa uczestniczyła wraz z mężem w konferencji w Instytucie Pasteura w Paryżu, podczas której prof. Albert Calmette wykładając o bakterii gruźlicy przywołał komunikat Zeylandów o przenikaniu prątków BCG przez ścianę przewodu pokarmowego. W tym samym roku na Zjeździe Przeciwgruźliczym w Poznaniu Janusz Zeyland przedstawił napisany wraz z Eugenią referat o szczepieniach przeciwgruźliczych sposobem Calmette'a. W kolejnych latach na tematycznych konferencjach w Wilnie i w Oslo Zeylandowie prezentowali wyniki wspólnej pracy naukowej nad szczepionką BCG. W 1930 r. Akademia Lekarska w Paryżu przyznała obojgu uczonym nagrodę im. Pannetiera za ich wkład w badania prowadzone w Instytucie Pasteura nad szczepionką przeciw gruźlicy. W 1931 r. oboje otrzymali srebrny medal UP.

W 1935 r. Piasecka-Zeylandowa opublikowała podręcznik „Bakteriologiczne rozpoznawanie gruźlicy u ludzi” i odbyła podróż naukową do Anglii, Holandii i Niemiec, by zwiedzić placówki zajmujące się gruźlicą. W 1936 r. została habilitowana na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie w zakresie mikrobiologii lekarskiej, po czym jej prawo wykładania zostało przeniesione na Wydział Lekarski UP.

W 1938 r. Uniwersytet Poznański przyznał obojgu uczonym stypendium naukowe im. Marszałka Piłsudskiego na podróż do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, z którego zrezygnowali wobec jawnych przygotowań Niemców do drugiej wojny światowej.

W marcu 1940 r. niemiecki okupant poprzez obóz przejściowy przy ul. Główniej w Poznaniu przesiedlił Zeylandów do Warszawy, gdzie początkowo oboje pracowali w Szpitalu Skarbowców na Lesznie, a następnie, po włączeniu tego szpitala w obręb getta, w Szpitalu Wolskim. Tam prof. Janusz Zeyland zorganizował, a następnie prowadził pierwszy w Polsce Oddział Przeciwgruźliczy dla Dzieci, natomiast Eugenia Piasecka-Zeylandowa prowadziła w laboratorium szpitalnym dalsze prace badawcze nad prątkiem gruźlicy przygotowując rozdział „O prątku gruźlicy”, w 1948 r. zamieszczony w książce „Mikrobiologia lekarska” pod redakcją Feliksa Przesmyckiego. Ponadto w czasie okupacji prowadziła wykłady, ćwiczenia i egzaminy na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich, który stanowił kontynuację Uniwersytetu Poznańskiego.

⁷ K. Surdyk, M. Knapowska-Niziołek, *Żona w cieniu męża*, „Fakty UMP” 2009, nr 1, s. 17-18.

Ostatnie lata życia

Po śmierci męża, zamordowanego przez Niemców strzałem w czoło 5 września 1944 r. w gabinecie dyrektora Szpitala Wolskiego, oraz po upadku Powstania Warszawskiego przebywała od ostatniego dnia tego miesiąca w Podkowie Leśnej, a następnie od 29 stycznia 1945 r. w Makowie Podhalańskim⁸. Od 1 lutego 1945 r. doc. Eugenia Piasecka-Zeylandowa była zarejestrowana w wykazie pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego. W kwesturze uczelni odnotowano, że do końca 1945 r. pobierała uposażenie wraz z dodatkiem naukowym. Poświadcza to pismo wystawione przez kwesturę 13 grudnia 1946 r.

Wśród dokumentów, do których udało się autorowi dotrzeć, znajduje się okólnik Wydziału Lekarskiego UP z 18 kwietnia 1945 r., zawierający wykaz osób powiadomionych o posiedzeniu Rady Wydziału w dniu 21 tego miesiąca. Wśród nich była doc. Eugenia Piasecka-Zeylandowa. Okólnik podpisał dziekan, prof. Witold Kapuściński, co wskazuje na to, że spodziewał się jej obecności, ale w kolejnych sprawozdaniach z posiedzeń Rady Wydziału nazwisko jej już się nie powtórzyło. Natomiast w „Składzie Uniwersytetu w roku akademickim 1947/48”, który obejmował tylko pracowników UP, odnotowano ją jako przebywającą w Krakowie⁹.

Trudno odtworzyć, co wtedy się z nią działo. Istnieje podanie Piaseckiej-Zeylandowej z 15 sierpnia 1946 r. o zatrudnienie na stanowisku kierownika Laboratorium Bakteriologicznego w Wojewódzkim Zakładzie Leczniczo-Wychowawczym w Istebnej, poparte pismem dyrektora Zakładu dra Włodzimierza Leśniewskiego, datowanym na następny dzień. Decyzję o przyjęciu „tymczasowo do pracy” podjął 11 listopada tego roku ówczesny wicewojewoda śląsko-dąbrowski płk. Jerzy Ziętek. Prawdopodobnie zgłosiła się do pracy w grudniu 1946 r., bowiem fakt zamieszkania w Istebnej i to, że przyjechała tam z Krakowa odnotowano w Biurze Meldunkowym Urzędu Gminy pod datą 13 grudnia 1946 r.

W przechowywanej w Istebnej teczce personalnej Eugenii Piaseckiej-Zeylandowej znajduje się pismo z 2 listopada 1948 r., w którym Klinika Położnictwa i Chorób Kobięcych UJ powiadomiła Zakład w Istebnej o leczeniu w niej doc. Piaseckiej-Zeylandowej. Dla niektórych urzędów problemem okazało się wypłacanie poborów pracownikowi na długotrwałym zwolnieniu. Zachowała się korespondencja dyrektora Departamentu Kadr Ministerstwa Zdrowia Z. Branowitzera z 22 stycznia 1948 r., który polecał utrzymać zatrudnienie doc. E. Piaseckiej-Zeylandowej i „wypłacać jej pobory w dotychczasowej wysokości”.

Szczególny charakter miała tajemnicza decyzja Wydziału Finansowego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu z 17 marca 1952 r. zezwalająca doc. Eugenii Piaseckiej-Zeylandowej na podstawie „dekretu o zobowiązaniach podatkowych z tytułu podatku od wzbogacenia wojennego” na spłatę kwoty 19 780 zł w ratach po 100 zł do marca 1955 r. Decyzję uchylono 22 marca 1952 r.

⁸ ASK, Akta personalne E. Piaseckiej-Zeylandowej.

⁹ *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1947/48*, Poznań 1948, s. 122.

W tym czasie musiała być już poważnie chora, bo 10 października 1952 r. dyrektor Szpitala Kubalonka dr Zygmunt Dadlez poinformował Departament Walki z Gruźlicą Ministerstwa Zdrowia, że „doc. E. Zeylandowa, która mimo że nie pracuje w tut. Zakładzie już od 1950 r. z powodu ciężkiej choroby (sclerosis multiplex) otrzymuje... pełne wynagrodzenie + dodatek zakaźny oraz mieszkanie i wyżywienie”. Dyrektor równocześnie zaznaczył, że w budżecie Zakładu w Istebnej na 1953 r. nie został przewidziany etat dla doc. E. Zeylandowej: „...równocześnie nadmieniam, że stan zdrowia doc. Zeyland pogarsza się i być może będzie musiała być umieszczona w oddziale specjalistycznym”¹⁰. W tej sytuacji Minister Zdrowia wystąpił do Premiera o przyznanie wyjątkowego zaopatrzenia dla doc. E. Piaseckiej-Zeylandowej.

Wybitna badaczka prątka gruźlicy zmarła w Istebnej w dniu 5 stycznia 1953 r. Spoczywa wraz z mężem – prof. Januszem Zeylandem – na cmentarzu Jeżyckim przy ul. Nowina w Poznaniu.

Autor tego opracowania nie ustaje w poszukiwaniu dokumentów związanych z osobami obojga Zeylandów świadom tego, że wiele z nich zostało bezpowrotnie utraconych w działaniach wojennych.

Wykaz źródeł:

Archiwum Szpitala Kubalonka w Istebnej, Akta personalne E. Piaseckiej-Zeylandowej.

Wykaz literatury:

1. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1947/48*, Poznań 1948.
2. Surdyk K., Knapowska-Niziołek M., *Żona w cieniu męża*, „Fakty UMP” 2009, nr 1, s. 17-18
3. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów i skład na rok akademicki 1932/33*, Poznań 1932.

Wykaz stron internetowych:

- < https://pl.wikipedia.org/wiki/Eugeniusz_Piasecki>, dostęp 4 maja 2018 r.
- < https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Piasecki>, dostęp 4 maja 2018 r.
- < <https://www.geni.com/projects/Jewish-Families-of-Krakow>>, dostęp 4 maja 2018 r.

¹⁰ Archiwum Szpitala Kubalonka w Istebnej, Akta personalne E. Piaseckiej-Zeylandowej, Pismo z 14.11.1952 r. z Departamentu Kadr M.Z.